

BUITEN

5^E JAARGANG N^O. 6.

ZATERDAG 11 FEBRUARI 1911.

Foto R. H. Herzwig.

INTERIEUR VAN DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.

INHOUD:

PLUTARCHUS' BOEKJE OVER DE JUISTE GEMOEDS- STEMMING (VERVOLG).	BLZ. 62
DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM, DOOR J. A. D. L.	
GEÏLLUSTREERD.	BLZ. 61 EN 64—67
HET JUDASOOR, DOOR L. DORSMAN CZ., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 68
VAN KIPPENWEL EN -WEE.	68
ROZEMARIJN, DOOR L. DORSMAN CZ., GEÏLLUSTREERD	69
BRAADVOGELS, DOOR G.	69
KROKODILLEN, DOOR BINTANG DJAOEH, GEÏLLUSTREERD	70

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

PLUTARCHUS' BOEKJE OVER DE JUISTE GEMOEDSSTEMMING.

(Vervolg).

LAËRTES twintig jaar in zijn eentje levend op het land altijd alleen met zijn oude slavin, die hem voedsel en laafnis voorzette, ontvlood wél zijn vaderland, zijn huis, zijn koningschap, maar te midden van dat rustig en nederig bestaan had hij zijn verdriet tot blijvend gezelschap. Velen brengt zelfs juist het zich terugtrekken uit de wereld in een verkeerde stemming, gelijk wij daar lezen:

Wrokkende zat hij ter neer bij zijn golven doorklievende schepen, Peleus' zoon van godlijk geslacht, de rappe Achilles. Noch in den raad verscheen hij, den raad die mannen verheerlijkt. Noch in den krijg: hij verteerde zijn hart, want steeds bleef hij zitten Binnen zijn tent... en snakte naar strijdroep en wapengekletter.

En zich ergerend over dien toestand barst hij in de woorden uit:

'k Zit bij de schepen ter neer een nutlooze ballast der aarde.

Zelfs Epicurus vindt rust niet absoluut aanbevelenswaardig: hij raadt eer- en roemzuchtigen aan, hun natuur te volgen door zich met politiek te bemoeien en de openbare zaak ter harte te nemen, daar 't in hun aard ligt om door een ambteloos leven nog meer verontrust en gekweld te worden, als ze niet erlangen waarnaar zij streven. Het eenig zonderlinge in dien raad is, dat hij tot deelneming aan het staatsbestuur opwekt niet hen die daarvoor de geschiktheid bezitten, maar hen die de rust van het ambtelooze leven niet kunnen verdragen.

Ook is het verkeerd te meenen, dat een goede en een verkeerde gemoedstoestand daarvan afhangt of men veel dingen dan of men weinig dingen verricht; 't komt er alleen op aan of wat men doet schoon is of leelijk; het nalaten van goede handelingen veroorzaakt niet minder kwelling en onrust dan het doen van verkeerde dingen.

3. Nu zijn er mensen die zich verbeelden dat speciaal dít of dát leven smarteloos is, zoo bijvoorbeeld dat van de landlieden, van jonge mannen, van koningen. Die kunnen een lesje gaan halen bij Menander, waar hij iemand laat zeggen:

'k Leefde in de meening, Phantias, dat rijke lui, die van geen geld-opnemen weten, ook des nachts niet zuchten, noch, zich wentlend op hun legersteê, luid kermen soms, maar dat hun nachtrust ongestoord en zoet steeds is.

Als dan diezelfde persoon daaraan heeft toegevoegd dat hij de rijken aan dezelfde kwalen heeft zien lijden als de armen, gaat hij aldus voort:

Of is de smart ook soms met 't leven saâmgegroeid?
Zij gaat met weelde samen, zij verzelt den roem,
En met armoedig leven wordt zij samen oud.

Welnu: evenals lui die last van zeeziekte hebben of daar bang voor zijn, en nu meenen dat ze er beter aan toe zullen wezen als ze uit hun bootje overstappen op een vrachtschip en van het vrachtschip op een galjoen, bij al die verandering geen baat vinden omdat ze hun onpasselijkheid of hun angst met zich meedragen, zoo ook nemen veranderingen van beroep niet uit de ziel weg de dingen die haar kwellen en verontrusten. Dat zijn: onervarenheid, onredelijkheid, en het onvermogen of de onwil om een goed gebruik van de omstandigheden te maken. Die dingen teisteren rijken en armen, die kwellen getrouwen en ongetrouwen; ten gevolge van deze ontvlucht men eerst het marktgewoel en kan dan weer de stilte niet verdragen, jaagt men naar promotie aan het hof en tobt er over zoodra men die heeft gekregen.

De krank' is nooit tevree, hij weet niet wat hij wil:

zijn vrouw verveelt hem, hij moppert over zijn dokter, hij klaagt over zijn bed.

Het komen van een vriend en 't heengaan hindert hem

zooals Ion zegt. Maar is de ziekte geweken en een betere sapenmenging teruggekeerd, dan maakt de gezondheid alles weer welkom en liefelijk: wie gisteren een tegenzin had tegen eieren, koek en pain de luxe, eet vandaag gretig en met smaak een boterham met roggebrood en Leidsche kaas. 1)

4. Heeft de rede eenmaal bij iemand post gevat dan brengt die ten opzichte van iederen levensstand een dergelijke verandering en tevredenheid teweeg. Toen Alexander Anaxarchus' voordracht hoorde over het oneindig aantal werelden, barstte hij in tranen uit, en, toen zijn vrienden hem vroegen wat hem scheelde, zei hij „zou ik niet weenen, dat ik, terwijl er oneindig veel werelden zijn, er nog niet één in mijn macht heb gekregen?" Crates daarentegen, die niets had dan een knapzak en een jas vol gaten, bracht schertsend en lachend het leven door als een festijn. Agamemnon had verdriet omdat hij over zooveel heerschte;

Kent gij niet Atreus' zoon Agamemnon, dien meer dan elk Zeus in voortdurende zorg heeft gestort? (ander)

Doch Diogenes stak, terwijl hij als slaaf verkocht werd, den draak met den afslager en bleef rustig liggen. Opstaan daar bedankte hij voor, hoewel die man het hem gelastte, maar hij antwoordde schertsend: „Wel man! Stel je voor dat je een visch te koop aanbodt." Socrates filosofeerde met zijn vrienden terwijl hij in de gevangenis zat, maar Phaëthon, die opgestegen was ten hemel, hilde omdat men hem de paarden en den wagen van zijn vader niet geven wou. Zooals de schoen zich voegt naar den voet en niet omgekeerd, zoo maakt de gemoedsstemming van een mensch diens leven aan zich zelve gelijk. Want het is niet waar wat iemand heeft gezegd, dat als een mensch het beste leven heeft verkozen, de gewoonte voor hem dat leven tot een aangenaam leven maakt, maar de wijsheid maakt tegelijkertijd hetzelfde leven tot het beste en het aangenaamste. Laten wij dus de bron der goede stemming, die in ons zelve is, zuiver houden, dan zullen wij geen tegenzin hebben tegen de uitwendige omstandigheden, maar ze zullen ons van zelf behaaglijk en aangenaam worden:

Gij moet u niet vertoornen op d'omstandigheên, die trekken zich daar niets van aan. Een wijs gebruik van haar gemaakt, dat is het wat geluk u schenkt.

5. Plato vergeleek het leven bij een spel trictrac, waarbij het aankomt en op goede worpen en op een goed gebruik van hetgeen men geworpen heeft. Van deze twee dingen hangt het werpen niet van ons af maar van men van de fortuin krijgt, goed op te nemen en aan alles de juiste plaats toe te wijzen, waarop hetgeen van pas kwam het meeste voordeel zal aanbrengen en het ongewenschte hen die het trof het minst zal deren, dat is ons werk, als we ten minste verstandig zijn: want wie niet de minste levenskunst en levenswijsheid bezitten, die gaat het als de zieken die aan hun lichaam noch warmte noch koude kunnen verdragen; voorspoed brengt hen buiten zich zelve, tegenspoed doet hen in hun schelp kruipen, maar door beide raken ze van de wijs of liever door zich zelf in beide en wel in hetgeen men voorspoed noemt niet het minst. Theodorus, de atheïst bijgenaamd, placht te zeggen dat hij zijn wijsheid met de rechterhand presenteerde, maar dat de mensen die hem kwamen hooren haar aannamen met de linker; welnu de onverstandigen trekken vaak de fortuin, die rechts naast hen staat, om naar links en maken zich belachelijk, maar de verstandigen doen als de bijen wien de thijm, de bitterste en droogste aller planten, honing oplevert: uit de onaangenaamste omstandigheden nemen zij vaak iets dat hun te pas komt en van nut is.

Dus: allereerst moet men zich hierop toeleggen en zich hierin oefenen om te kunnen spreken als die man, die een hond gooide met een steen, maar zijn stiefmoeder raakte: „ook goed" zei hij. Immers, men heeft de macht om het lot dat men niet wenschte

1) Om deze echt nationale combinatie te krijgen had ik slechts de *olijven* van het oorspronkelijke te vervangen door olijfolie, de boter der zuidelijken. In het boekje *de virtute et vitio* heet het in woorden nog nader verwant aan de door mij gegevene Hollandsche (ze eten met smaak) *ἄρτον λιτὸν ἐπὶ τύρῳ καὶ καρδάμω*.

te verkeerden in een wenschelijk lot. Diogenes werd verbannen; ook goed, want eerst na die verbanning ging hij zich op de wijsbegeerte toelagen. Zeno van Citium had maar één koopvaardij-schip meer over. Toen hij vernam dat dat met lading en al in den storm was omgekomen, riep hij uit: „gezegd ongeluk, gij drijft mij naar de verblijfplaats der wijsgeeren en hangt mij hun schamelen mantel om!” Wat belet u deze mannen na te volgen? Gij zijt candidaat geweest voor een staatsambt, maar hebt een échec geleden: welnu, nu kunt gij buiten gaan wonen en uw eigen goedje beheeren. Gij hebt des keizers vriendschap gezocht maar zijt afgewezen: welnu, dat verschaft u een leventje zonder gevaren en bezwaren. Naderhand krijgt gij een post, die veel moeite en zorg voor u meebrengt; zeg dan met Pindarus:

’t warme bad zelfs doet de zwakke leden niet zoo lieflijk aan als roem en eer, gepaard met eenigen invloed:

dat is arbeid licht en lieflijk, moeite die niet moeilijk is.

Of aan den anderen kant: laster en nijd doen tegen u een storm opsteken van vorstelijke ongenade: dan hebt gij een gunstigen wind naar de Muzen en de Academie, zooals Plato toen hij schipbreuk had geleden aan het hof van Dionysius. Daarom is ’t zoo’n goed middel voor een goede stemming om eens te letten op de groote mannen en te vragen of hun soms ook hetzelfde is overkomen. Bijvoorbeeld: wat u kwelt is uw kinderloosheid. Denk dan eens aan de koningen van Rome van wie er geen de regeering aan zijn zoon heeft nagelaten. Gij hebt verdriet omdat gij zoo arm zijt: wie van alle Boeotiërs zoudt gij liever zijn dan Epaminondas, wie van alle Romeinen liever dan Fabricius? Of wel: uw vrouwtje is u ontrouw geworden. Hebt gij nooit in Delphi de inscriptie gelezen:

Mij heeft gewijd koning Agis, de heerscher te land en te water

en weet gij niet wat dien Agis is overkomen? Alcibiades verleide zijn vrouw Timaea en deze noemde het kind dat ze kreeg vleitend, als ze met haar dienaressen alleen was, Alcibiadesje, iets wat niet belette dat Agis in zijn tijd de allerberoemdste en grootste der Grieken was; evenmin liet Stilpo zich door het losbandig gedrag zijner dochter weerhouden om genoeglijker en vroolijker te leven dan eenig ander wijsgeer van zijn tijd. Toen Metrocles hem dat losbandig gedrag van die dochter voor de voeten wierp, zei hij: „nu, is dat een fout van haar of van mij?” Toen daarop Metrocles antwoordde: „’t is haar fout, maar uw ongeluk,” vroeg Stilpo: „kom aan, zeg mij eens: fouten zijn dat geen misslagen?” „Zeker,” zei Metrocles. „En als menschen misslagen begaan” vroeg Stilpo weer „is dan niet mislukking hun deel?” Ook dit stemde Metrocles toe. „En mislukkingen,” zei toen Stilpo „voor wie zijn dat ongelukken, voor degenen die door mislukkingen worden getroffen of voor anderen?” Zoo bewees hij door een kalme, wijsgeerige redeneering dat die smaad van den cynicus niets was dan ijdel geblaf.

7. De meeste menschen worden niet alleen verbitterd en geërgerd door de gebreken hunner vrienden en verwanten, maar ook door die van hun vijanden. Immers: lust tot schelden, toorn, nijd, argwaan en kwaadwillige naijver, dat zijn ongelukken voor de menschen, die er mee zijn aangehaald, doch gekweld en geërgerd er door, worden de onverstandigen. Zoo bijvoorbeeld ook kijfzucht van burenen, kwaad humeur van verwanten, *slechte praktijken van ondergeschikten*. Als ik het wel heb, dan zijn ’t juist die dingen, die ik daar ’t laatst noemde, waar gij zooveel verdriet van hebt. En gij handelt als de geneesheeren van wie Sophocles zegt:

met bittren drank genezen zij de bittre gal.

Want gij bestrijdt hun kwalen met wederkeerige boosheid en maakt, dat gij aan dezelfde bitterheid gaat lijden als zij. Dat is niet verstandig van u, want de administratie, die u is toevertrouwd, is van dien aard, dat gij u er bij bedienen moet van helpers niet eenvoudig en oprecht van aard: ’t zijn geen rechte en gladde, maar meerendeels verdraaide en getande instrumenten. 1) Nu, die recht en glad maken, dat is zeker niet uw werk, en het gaat ook niet best. Maar als gij ze gebruikt zoals ze zijn — stel u maar voor: ’t zijn de haken en tangen van den tandmeester — en u daarbij zooveel dat mogelijk is zachtzinnig en gematigd betoont, dan zult gij van uw eigen stemming meer genoegen hebben, dan dat u de onvriendelijkheid en kwaadaardigheid van anderen leed berokkent. Je moet maar denken: „als honden blaffen, dan doen de beesten wat in hun aard ligt.” Dan houdt je van zelf op met allerlei ergernissen naar je toe te halen; maar ben je zwak en kleingeestig, dan maak je van je eigen ziel een holte, waar alles naar toe stroomt en die dus vol loopt van het kwaad van anderen. Sommige wijsgeeren veroordeelen het medelijden met ongelukkigen, want, zeggen zij, zijn naasten te helpen dat is goed, maar met hem mee verdriet hebben en toegeven aan het leed, dat is verkeerd. Wat meer is, ze willen niet eens, dat men, als men de verkeerdheid zijner daden en de slechte gesteldheid zijner ziel opmerkt, daarover verdrietig of bedroefd is; zij verlangen dat men zijn geesteskwaal gaat behandelen, zooals ’t behoort, zonder zich er naar over te maken. Zou het dan niet al heel onredelijk zijn zich zelven prijs te geven aan droefheid en ergernis, omdat de menschen, met wie men in aanraking komt,

niet allen even geschikt en handelbaar zijn? Bedenk wel, mijn lieve Paccius, of wij op die manier niet zonder het zelf te merken de slechtheid onzer medemenschen veroordeelen en vreezen, niet omdat we in ’t algemeen een hekel aan slechtheid hebben, maar omdat wij zelf niet graag last hebben van de slechtheid van anderen. Al te hevige onrust ten opzichte der dingen van ’t maatschappelijk leven, een toewijding daaraan, grooter dan ze verdienen, een overdreven jagen er naar, of wel een bovenmatige afkeer er van en tegenzin er tegen, dat is het wat bij ons opwekt achterdocht en ergernis tegenover de menschen, van wie wij ons verbeelden, dat ze ons berooven van de voordeelen er van, of wel ons er de nadeelen van op den hals schuiven. Maar wie zich gewend heeft die maatschappelijke aangelegenheden kalmpjes en bedaard op te nemen, die wordt ook in den omgang met menschen geschikt en zachtzinnig.

8. Maar om op die maatschappelijke dingen zelve terug te komen: evenals, wanneer wij koortsig zijn, het ons lijkt, dat alles wat wij in den mond steken, bitter en leelijk is van smaak, maar wij, zoodra wij zien, dat anderen datzelfde gebruiken en het niet leelijk vinden, de schuld geven niet meer aan spijs of drank, maar aan ons zelve en onze ziekte, zoo zullen wij ook ophouden te schelden op de levensomstandigheden en er over te klagen als wij zien, dat anderen diezelfde levensomstandigheden aanvaarden, niet alleen zonder tegenzin, maar zelfs met een vroolijk gezicht. Bij ongewenschte voorvallen is ook dit een goed middel voor welgemoedheid om niet over het hoofd te zien het goede en liefelijke, dat wij hebben, maar het slechtere en het betere door elkaar te gooien en zoo het slechtere minder zichtbaar te maken. Doch wat doen wij? Ja, onze oogen die wenden wij van het schitterende, dat pijn doet af en geven hun verzachting door te kijken naar een groen en bloeiend weiland, maar onzen geest, dien houden wij strak gespannen op wat hem kwelt en wij dwingen hem te verwijlen bij ’t geen hem pijn doet, terwijl we hem zoo goed als met geweld afrukken van al wat beter is. Hierop kunnen wij toepassen wat zoo aardig is gezegd tot den bemoeial:

wat hebt g’een scherp blik, o nijdigwaard, voor ’t kwaad eens andren en wat ziet g’ uw eigen kwaad voorbij!

Wat kijkt gij, o mensch, steeds naar uw kwaad en maakt dat steeds in ’t oog vallend en nieuw, maar op het goede, dat gij hebt, richt gij uw aandacht niet; gelijk de koppen, die de heelmeeester zet, het slechtste uit het vleesch naar zich toe trekken, zoo trekt gij naar u zelve toe het slechte van wat u behoort. Gij zijt niets verstandiger dan die man uit Chios, die veel goeden wijn had, maar dien verkocht aan anderen en nu voor zijn eigen dejeuner proefjes bocht liet komen en die zat te keuren. Toen iemand aan zijn knecht vroeg waarmee zijn heer op ’t oogenblik bezig was, antwoordde deze: „met het kwade te zoeken, terwijl hij het goede heeft.” Zoo loopen de menschen vaak het goede en aangename, wat zij hebben, voorbij en draven naar het slechte en onaangename. Een gansch ander man was Aristippus: die wist steeds de balans van zijn leven te laten doorslaan naar den goeden kant. Toen hij een mooi landgoed had verloren, vroeg hij aan iemand, die hem erg beklagde en medelijden met hem wou toonen: „gij hebt immers één landgoed en ik heb er nog drie over?” „Ja,” zei hij. „Welnu,” zei Aristippus, „dan moest ik u condoleeren.” ’t Is dwaas verdriet te hebben over wat men verliest en zich niet te verheugen over wat men behoudt, en zoo als kleine kinderen, wanneer men hun van veel speelgoed één stuk afneemt, al het overige tegen den grond gooien en zitten te huilen, aldus, wanneer de fortuin ons in één ding tegen is, al het andere door ons gejammer en geklaag waardeloos te maken.

9. Maar wat hebben wij dan? zal iemand vragen. Vraag liever: wat hebben wij niet? De een roem, de ander fortuin, de derde een vrouw, de vierde een goeden vriend. Antipater van Tarsos vergat, toen hij aan ’t eind van zijn leven al het goede, dat hem ten deel was gevallen, overdacht, ook de voorspoedige reis niet die hij had gehad van Cilicië naar Athene. Ook die algemeene zegeningen moeten wij niet voorbijzien, maar er wel degelijk rekening mee houden: dat wij leven, dat wij gezond zijn, dat wij het zonlicht aanschouwen, *dat er geen binnen- of buitenlandsche oorlog is, dat, wie wil, veilig zijn land kan bebouwen en de zee bevaren; dat we mogen spreken en practisch werkzaam zijn, maar ook zwijgen en ons buiten alles houden*. De aanwezigheid van al die voorrechten zal ons te blijmoediger stemmen, wanneer wij ons een voorstelling maken hoe het zijn zou, wanneer ze er niet waren. We moeten ons maar eens voor den geest brengen hoe reikhalzend zieken uitzien naar gezondheid, en wie door oorlog worden verontrust naar vrede en wat iemand, die in zoo’n groote stad als de uwe vreemd en onbekend is, er wel voor zou geven om er een geacht persoon te wezen en vrienden te bezitten. En dan ook hoe smartelijk het is van zulke zaken, als we ze eenmaal hebben, beroofd te worden. We mogen toch niet aannemen, dat hetzelfde ding groot en kostbaar voor ons wordt, als het weggaakt, maar dat het niets waard is, zoo lang wij het behouden. Het niet zijn zet aan een zaak toch geen waarde bij.

(Wordt vervolgd).

VERBETERING.

In de 2^e kolom, regel 31 v. o. van het artikel: De Sterrenhemel in Februari, (zie Buiten No. 5 blz. 50), staat „Februari”, lees „Januari”.

1) Was Paccius soms hoofd van de geheime politie?

Foto R. H. Herwig

DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM. HET KOPEREN KOORHEK

DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.

WANNEER men de indrukwekkendste kerkgebouwen van ons vaderland gaat opsommen, zal, wat Amsterdam ten minste betreft, misschien wel de Oude, waarschijnlijk niet de Nieuwe Kerk genoemd worden. Indrukwekkend nu is de Nieuwe Kerk vooral wat het uiterlijk betreft — niet bijzonder; het gebouw lijdt vooral aan het gebrek van stijl-eenheid gevolg van de herhaalde verbouwingen en vernieuwingen.

Toch is dit kerkgebouw én om zijne geschiedenis, én om de kunstwerken die men er in aantreft, wel de moeite waard wat beter gekend te worden.

Men kent het gebouw als de *Nieuwe Kerk*, hoewel de bouw er van reeds werd aangevangen in de eerste jaren der 15de eeuw. Het was nog geen tachtig jaren geleden, dat Amsterdam tot eene zelfstandige kerkelijke gemeente was verheven, of het werd reeds noodig bevonden om een tweede bedehuis te stichten. De Oude Kerk kon de gemeente niet meer bevatten. Een zeer rijk burger, Willem Eggert, een bijzonder goed vriend van graaf Willem den Zesde, schonk te dien einde aan het kerkbestuur een boomgaard, dien hij bezat tusschen het voorste gedeelte van den tegenwoordigen Nieuwendijk en den N.Z. Voorburgwal. Behalve deze schenking verstrekke hij ook nog een aanzienlijke som in geld voor den opbouw. In 1414 begon men met het optrekken der buitenmuren — reeds eenige jaren vroeger had men het werk der fundeering aangevangen. Het plan was om de kerk te bouwen in den trant van de Cathedraal te Amiens. Nog niet eens was het gebouw voltooid, toen een zware ramp het opgroeiende Amsterdam trof. In 1421 n.l. verbrandde het derde deel der stad en de onvoltooide kerk werd met het Raadhuis, met het Sint Elizabeth-gasthuis, de Kapel der Heilige Stede en zoovele woonhuizen in de asch gelegd. Dadelijk na de ramp toog men weer aan 't werk om het eens opgevatte plan — de stichting van een kerkgebouw, dat tot een der aanzienlijkste van de geheele Christenheid zou worden — te volvoeren. En ruim twintig jaren na den brand van 1421 is men weer zoo ver, dat men reeds gewaagt van 't bouwen van een zijkapel.

In het begin der 16de eeuw was de kerk geheel voltooid. Zij bevatte tal van rijkversierde kapellen en niet minder dan 34 altaren. Bovendien waren eenige kostbare kerksieraden en reliquieën in de kerk aanwezig, o.a. een groot zilveren kruis, dat, volgens het verhaal, een splinter van het echte kruis bevatte. Om de kerk lagen toenmaals twee begraafplaatsen. Een dezer kerk-

hoven droeg den naam van het Ellendige Kerkhof, omdat daar geen andere liken begraven werden dan van misdadigers en soortgelijke personen.

In 1566 had ook dit kerkgebouw, evenals zooveel andere, zwaar te lijden van de beeldstormerij. Amsterdam bleef echter tot 1578 de Spaansche zijde houden en spoedig na het rumoerige jaar van den beeldenstorm werd de eeredienst er weer met praal en luister uitgeoefend. Toen in 1578 Amsterdam de zijde van Oranje koos, ging het kerkgebouw over aan de Hervormden, die het naar hunne begrippen voor hunne godsdienstoefeningen inrichtten. Den 11den Januari 1645 trof het bedehuis andermaal een ontzettende ramp. Door onachtzaamheid van loodgieters, die, volgens een nog niet verwaarloosde gewoonte, een vuurpot op het dak in hun schafttijd achterlieten, geraakte eerst het dak en spoedig het geheele gebouw in vlam. Om twaalf uren begon de brand en om drie uur stortte het dak, met torentje, klokken, orgel en schoorbalken, met alles, wat daaraan vast was, naar beneden. De hitte in het brandende gebouw was zoo hevig, dat zelfs grafzerken sprongen. Ook de preekstoel, een zeer kostbaar stuk beeldhouwwerk, ging mee op in de vlammen.

Reeds daags na den brand begon men de puinhoopen op te ruimen en den 21sten Februari dienaanvolgende nam de overheid het besluit de kerk weer te doen herbouwen en in haar vorigen luisterrijken staat te herstellen. Reeds drie jaren later was dit werk zooverre gevorderd, dat op den roden Mei 1648 opnieuw de eerste godsdienstoefening werd gehouden. Ds. Fredericus Keslerus ging toen de gemeente voor en herdacht den pas gesloten Munsterschen vrede. Intusschen was de kerk nog lang niet voltooid en men meende, dat een geweldige toren het indrukwekkende van het gebouw ten zeerste verhoogen zou. In 1646 was men met de uitvoering van dit plan reeds begonnen. De toren zou aan de Westzijde vrijen en bij het graven voor de fundeering vond men nog eenige oude grondslagen van een toren, die reeds in 1565 gelegd waren. Niet minder dan 6363 masten en palen werden in den moerassigen bodem ingeheld, en op den 6den Juli 1647 werd de laatste paal ingeslagen. Men weet, dat het nu nog dikwijls de gewoonte is om deze werkzaamheid met eenige plechtigheid te verrichten. De paal wordt, in onze dagen nog, versierd en het eind van alles is, dat de man, op wiens last gebouwd wordt, den grondwerkers eenig onthaal moet aanbieden. In vroeger jaren, toen het heien natuurlijk met handkracht moest geschieden, was het gebruik, dat

Foto R. H. Herwig. DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.
EEN DER PANEELN VAN DEN PREEKSTOEL

men mee ging helpen om den laatsten paal in te slaan. In plaats van voor die hulp gehonoreerd te worden, moest men den heibaas een fooitje geven voor zijne bereidwilligheid van 't verlof om aan „de hei te mogen trecken”. Commelin vermeldt althans: „Als de laatste paal op den zesden van Zomermaandt zoude ingeheyt werden, zag men meeninge van menschen en kinderen des naar-middags ter gedachtenisse daar aan heyen, dat de Heybaas geen kleyne winst toevoegde”. De eerste steen werd gelegd op den 26sten Juni 1647, door Cornelis Backer, zoon van den regeerenden burgemeester Backer. Dat de Amsterdammers toen, evenals nu, gaarne overal bij waren, bewijst de mededeeling, dat de plechtigheid geschiedde „met sodanichen toeloop van menschen, dat boomen en daken daarvan beset waren.” De torenbouw, eenmaal begonnen, werd een vijf- of zestal jaren voortgezet. Men was toen tot den eersten omgang gekomen, doch verder is de toren nooit afgemaakt. Men dekte den Onvolmaakte Toren — zoo bleef men hem noemen — met planken af en zette er ten slotte een ijzeren hek als borstwering op.

Wat mag de reden zijn, dat de Nieuwe Kerk haar meest trotsche sieraad heeft moeten missen? Er bestaan verschillende antwoorden, die op deze vraag gegeven zijn. Beweerd werd, dat de slappe bodem van onze stad het gevaarte niet zou kunnen torsen. Doch twijfel ligt hier voor de hand. Immers — waarom zou onze bodem bijna terzelfder plaatse wel Jacob van Campen's meesterstuk, het oude Amsterdamsche Raadhuis, en niet den toren kunnen dragen? Onder de Hollanders uit de gouden eeuw waren knappe bouwkundigen, die geen moeilijk en reeds in den aanvang zeer kostbaar weik zouden hebben aangevangen, als de uitvoerbaarheid bij hen niet vastgestaan had. Zouden er misschien financieele bezwaren zijn geweest? Bouwen is duur, torens bouwen is uiterst duur en de Hollander uit Frederik Hendriks tijd was zuinig! Doch ook dit antwoord schijnt niet voldoende. Immers, de zuinigheid onzer voorvaderen openbaarde zich nooit, als het groote en grootsche werken betrof voor de openlijke uitoefening van den godsdienst. Mogelijk zit de zaak dieper! Een rijmpje uit die dagen luidt:

„De wijze Magistraat, om d'Eendracht niet te stooren,
Sloot in de Kerk de Vree, en uyt de Kerk den Tooren.”

In dit 'kreupelvers, dat Commelin zonder eenige commentaar geeft, ligt wellicht de oorzaak verborgen, dat de Onvolmaakte Toren nooit voltooid is gewor-

den. Het was de oude quaestie! Wie zou in Amsterdam het meest op den voorgrond treden, de gemeentelijke of de kerkelijke overheid? Zou het trotsche Raadhuis, 's werlds achtste wonder, overschaduwd moeten worden door een kerktoeren? Onze Amsterdamsche patriciërs waren goed kerksch, doch.... alles heeft een grens! Hun prachtig en statig Raadhuis moest nummer één blijven. Zou wellicht met deze geschiedenis ook niet samenhangen de naam der straat tusschen de Nieuwe Kerk en 't Raadhuis? Deze straat heet — voor niet-Amsterdammers klinkt 't vreemd en wekt 't verkeerde ideeën — Mozes en Aäron-straat. We zijn verre uit de Israëlietische wijken der stad en toch die specifiek Joodsche naam! Men heeft hier te denken aan de burgerlijke en kerkelijke overheid. Van deze was Aäron, van gene Mozes de vertegenwoordiger. Het plan schijnt bestaan te hebben om in bedoelde straat werkelijk twee beelden te plaatsen. Mozes zou 't Raadhuis, Aäron de kerk versieren. Ook dit is toekomstmuziek gebleven! Noch de beelden, noch de toren zijn ooit tot stand gekomen. Mozes zal hier wel over Aäron gezegevierd hebben!

De Onvolmaakte Toren bleef in zijn onvolkomenheid bestaan tot 1783. Toen werd hij gesloopt. Het kerkfront, zooals het zich thans aan de Westzijde van 't gebouw aan ons oog voordoet, dateert van 1844.

Zij de geschiedenis van het kerkgebouw, hier in korte trekken meegedeeld, voldoende. Gaan wij thans over tot eene opsomming van het moois en merkwaardigs, dat het bedehuis bevat.

De kerk heeft eene lengte van ruim 90 M., en, met de kruispanden, eene breedte van 60 M. Zij ontvangt haar licht door 75 groote glasramen, waarvan dat in het Noorder kruispand een oud geschilderd raam is. Het tafereel, hierop afgemaald, stelt de overlevering voor, hoe graaf Willem de Vierde uit het Henegouw-sche huis aan de stad het bekende wapenschild met de drie kruisen geeft. Wagenaar beweert: de „konst in dit stuk munt egter meer uit dan de waarheid. Men vindt wel, dat graaf Willem de IV in 't jaar 1342 verscheiden Voorregten aan de stad verleend heeft. Doch men vindt nergens en 't is zelfs onwaarschijnlijk, dat zij het driekruisig Wapenschild van deelen Graave heeft gekreegen.”

Wat ons in het gebouw onmiddellijk in 't oog moet vallen, is het prachtige, uitstekend onderhouden koperen koorhek, dat op een fraaien marmeren voet rust. De zware koperen lijst draagt in 't midden het stadswapen door twee leeuwen gehouden en wordt ondersteund door zes vierkante koperen zuilen. Tusschen deze vierkante zuilen zijn nog zeventien gedraaide en veertien rechte pilaren geplaatst, alles sierlijk afgewerkt en een lust der oogen. Het eigenlijke koor wordt thans gebruikt om de

Foto R. H. Herwig. DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.
EEN DER PANEELN VAN DEN PREEKSTOEL.

Foto R. H. Herwig. DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.
DE TRAP VAN DEN PREEKSTOEL.

gesloten huwelijken in te zegenen — ook in vroeger eeuwen geschiedde dezelfde plichtigheid te dier plaatse. Vroeger echter vergaderde de provinciale synode der Hervormde Kerk daar eens in de zeven jaar en ook had daar eens per jaar de plechtige uitreiking plaats van de prijzen, die door de vlijtigste leerlingen van de Latijnsche School behaald waren.

De achtergrond van 't koor is ingenomen door het praalgraf van Vlissinger Michiel. Daar rust het gebeente van den „schrik des grooten oceaans” onder een grafgesteente, dat de nagedachtenis van den grooten held waardig is. Het is uit wit marmer gehouwen en heeft een lengte en hoogte van ongeveer 8 M. Het beeld des grooten admiraals rust met het hoofd op een stuk geschut. De figuren rechts en links van de eigenlijke graftombe stellen de Voorzichtigheid en de Standvastigheid voor. In het middengedeelte aanschouwt men in het marmer uitgehouwen de voorstelling van een zeeslag, terwijl de Faam de Ruyter's lof uitbazuint. De ingang van den eigenlijken grafkelder is aan de achterzijde van de tombe. Daar leest men: „Intaminatis fulget honoribus” — „Hij blinkt in onbezoeedde eere”.

Het stoffelijk overschot van onzen grootsten zeeheld werd met ongekende pracht en praal den 18den Februari 1677 hier ter aarde besteld. Wellicht was het de Ruyter's wensch geweest, dat zijn gebeente eenmaal in de Oude Kerk zou mogen rusten. Daar toch ging hij, als hij aan den wal was, zeer geregeld ter kerk — hij had er een vaste zitplaats, hem door Burgemeesteren hoffelijk aangeboden. Het plan was dan ook eerst om de begrafenis in de Oude Kerk te doen plaats hebben. De plaats, die men echter voor het graf had uitgekozen, behoorde in eigendom aan den Schepen Kornelis Roch en deze was niet te bewegen afstand te doen van zijn eigendom. Zodoende geniet de Nieuwe - en niet de Oude Kerk de eer de Ruyter's gebeente te bewaren.

In den grafkelder zijn 55 overledenen ter aarde besteld. De laatste was Gerard Hendrik Elias, die daar den 8sten Januari 1859 zijn laatste rustplaats vond.

De tombe van de Ruyter wordt druk bezocht. Waarom zijn het meest vreemdelingen, die hulde komen bewijzen aan de nagedachtenis des grooten zeehelds? Het werk van Rombout Verhulst, die in 1681 het praalgraf voltooid heeft, is zeer bezienswaardig.

Nog een ander grafmonument bevat het koor. Het is dat voor Wolter Jan Gerrit Baron Bentinck, en bestaat uit een groot schild, dat zinnebeeldig voorstelt de waardigheden door den overlenene tijdens zijn leven bekleed. Het grafschrift vermeldt, dat daar het gebeente rust van Baron Bentinck, Schout-bij-Nacht van Holland en West-Friesland, overleden 24 Augustus 1781, ten gevolge van wonden, die hij bekomen had in den slag bij Doggersbank.

Nog andere praalgraven bevat de Nieuwe Kerk. Allereerst noemen wij dat van Jan van Galen, die in 1653 in een gevecht tegen de Engelschen voor de stad Livorno zwaar gewond werd en negen dagen later overleed. Ook dit grafgesteente is in marmer uitgehouwen en vertoont het geharnaste beeld van den held. Een relief stelt zijn laatsten zeeslag voor.

Iets verder zien wij 't marmeren praalgraf van den Admiraal Jan Hendrik van Kinsbergen, bekend als bekwaam vlootvoogd, doch tevens als beschermmer en beoefenaar van kunst en wetenschap. Zijn beeltenis, half in een mantel gehuld, rust ook op den mond van een kanon. Het stoffelijk overschot van Van Kinsbergen rust echter niet hier ter plaatse. Hij overleed den 22sten Mei 1819 te Apeldoorn en is daar ook begraven.

Verder kan aan onze aandacht niet ontsnappen het eenvoudige, doch zeer zinrijke gedenkteeken, gewijd aan de nagedachtenis van Karel Josephus van Speyk, die den 5den Februari 1831 voor Antwerpen de eer van 's lands vlag handhaafde ten koste van zijn leven. Dit grafgesteente heeft den vorm van een antieke tombe en is versierd met de attributen onzer marine.

Het oudste en zeer bescheiden gedenkteeken in de Nieuwe Kerk is dat voor Willem Eggert. Het bestaat in een veelkleurig wapenbord aan een pilaar opgehangen. Daar naast leest men: „Anno MCCCC ende XVII, den XVden dagh in Julio, starff den eerbaren Heer Willem Eggaert, Heer tot Purnereynde, gedoyteert met twee Vicarien, mede Fundateur van dese Kerk, die begraven is onder dese blauwe Serk.”

Zooals in den aanvang reeds gezegd werd, was Willem Eggaert een speciale vriend van Graaf Willem VI. Amsterdam is aan hem grooten dank verschuldigd — hij toch wist voor onze goede stad groote en belangrijke privilegiën te verkrijgen. Willem VI zelf had ook veel aan onzen Amsterdammer te danken. Hij toch „was door zyne jongheyt en groote pragt in sware schulden vervallen en Eggert heeft door zyn goede Regeeringe en kloek vernuft in korten tyd so veele te wege gebragt, dat den Grave buiten alle schulden geraakte, en den zelve Grave naderhandt so veel voordeel toebragt, dat hy voor een der ryckste Princen van 't Landt gehouden wierdt”. Willem VI had zijn gunsteling benoemd tot „Tresaurier en Hof-meester”. De medaille had echter ook een keerzijde. Toen Eggert met zijne zonen in den adelstand werd verheven en de Heerlijkheid Purmerend verkreeg, groeide de naijver der overige edelen sterk. Toen dan ook Willem VI naar Henegouwen vertrok, achtte hij het noodig om de Ridderschap te waarschuwen, dat hij ieder kwaad of leed, dat tijdens zijne afwezigheid aan zijn gunsteling mocht overkomen, zeer streng zou straffen. „ja, al waer 't dat bij gevalle een pan ofte tegel van de Daeken op sijn hoofd vielen ende hem krenkte.”

Willem Eggert overleefde zijn grafelijken meester geen half jaar en stierf van „hertzeer en misnoedigheid, uyt oorsaeck van

Foto R. H. Herwig. DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.
BEELDHOUWERK BOVEN DEN INGANG VAN DEN GRAFKELDER VAN MICHEL ADRIAANSZ. DE RUYTER.

den Adel van beyde de Factien, (t.w. de Hoekschen en de Kabeljauwschen), die hem seer haetten".

In de Nieuwe Kerk vinden we ook de laatste rustplaats van den grootsten onzer dichters. Onder een eenvoudigen grafsteen rust hier het gebeente van Joost van den Vondel. Zelfs geen enkel woord op de zerk duidde oorspronkelijk aan, wiens omhulsel daar ter ruste was gelegd op den 8sten Februari 1679. Ongeveer drie jaar na 's dichters dood liet Joan Six, Heer van Wimmenum en Vromade, Oud-Schepen en Raad van Amsterdam, een eenvoudig Latijnsch grafschrift op de reeds vergeten zerk griffen. Nagenoeg een eeuw na zijn dood, in 1771, werd door 't Kunstgenootschap onder de zinspreuk *Diligentia Omnia*, een eenvoudig gedenkteekeken aan een pilaar in de nabijheid van 't graf bevestigd. Dit monument bestaat uit een marmeren plaat met een antieke, door lauweren omkranste urn. Het opschrift luidt:

Vondel,
Overleden 1679.

Kan het soberder?

Nog een ander beroemd Nederlander, de Muider Drost, Pieter Cornelisz. Hooft, ligt in de Nieuwe Kerk begraven. Zijn grafzerk, waarop zijn wapen en naamcijfer zijn uitgehouwen, vindt men in 't Koor, niet ver van het spreekgestoelte. Een ander beroemd dichter en schrijver, Isaäc da Costa, rust ook hier te midden van zooveel onsterfelijken. Een eenvoudige grafzerk dekt zijn gebeente, aan een der pilaren wordt door een steen met een daarop gegrift vers de nagedachtenis van den grooten doode levendig gehouden.

Vroeger was de grafstede van den zeekapitein David Sweers kenbaar gemaakt door het wapen, den degen en de ijzeren handschoenen van dezen zeeheld, die den 21sten Augustus 1672, strijdend voor het vaderland, den dood had gevonden. Bij de omwenteling van 1795 zijn deze voorwerpen weggenomen en sedert verdwenen.

Voor wij tot de levenden terugkeeren, moeten wij nog even wijzen op een karakteristiek grafschrift, dat vroeger op een der zerken te lezen was. Daarop waren twee muilen gebeeldhouwd met het onderschrift: „Effen uyt". Dit alles moest beteekenen, dat een rijk man, die zich verbeeldde, dat hij spoedig dit aardsche tranendal zou verlaten, een lustig en verkwistend leven was gaan leiden, zeer ten spijt en ten nadeele van zijne erfenamen, die, toen het op deelen aankwam, niets meer vonden als erfenis dan een paar oude muilen. De rijke man was dus juist uitgekomen met zijn geld. Het kwam bij hem „effen uit".

Thans rest ons nog het bezichtigen van enkele bezienswaardigheden. Allereerst wordt ons oog getrokken door den prachtigen preekstoel. Dit kunstwerk alleen is een aandachtige beschouwing en een gang naar de Nieuwe Kerk dubbel waard. Het is een meesterstuk van Albert Vinckenbrinck, den maker van de beroemde kansels in de Martinikerk te Bolsward en in de Michaëlskerk te Zwolle. Deze beeldhouwer werd te Spaarndam geboren in de eerste helft der 17e eeuw. Op de hoeken van den preekstoel staan de vier Evangelisten, met de Sterkte, het Geloof, de Liefde, de Hoop, de Gerechtigheid en de Voorzichtigheid. De paneelen — natuurlijk alles met de hand bewerkt — stellen de zeven werken van Barmhartigheid voor en men staat bij aandachtige beschouwing verbaasd over de diepte, die de kunstenaar in het houtwerk wist te leggen. In de tafereelen zit

gloed en leven en alles is tot in de minste kleinigheid zuiver en keurig afgewerkt. Bovendien is bijna het gansche kunstwerk uitstekend bewaard. De opgang naar den kansel is eveneens een kunstwerk. De trapleuning stelt een bochtig kabeltouw voor, waarop eenige kleine engeltjes rusten. Er is werkelijk geen overdrijving in de beschrijving, die men bij een ouden geschiedschrijver van Amsterdam vindt, als hij zegt: „dat het veel eer door een tou-slaager van hennep schijnt gedrayt, dan van hout bij een beelt-snijder gesneden te zijn."

De toren, dien het klankbord van den preekstoel draagt¹ is bijzonder fijn van ontwerp zoowel als van uitvoering. Eerbied krijgt men voor den kunstenaar, die zooveel fantasie aan geduld paarde, doch ook eerbied voor onze voorvaderen, die op zoo onbekrompen wijze het bedehuis wisten te versieren.

* * *

Wenden we eindelijk een blik naar het fraaie kerkorgel. Het rust op eenige bonte marmeren zuilen en is ook aan de onderzijde rijk geornamenteerd. Vier deuren, met tafereelen uit de gewijde geschiedenis beschilderd, kunnen het front van het instrument afsluiten.

Doch niet alleen het uiterlijk van het orgel is zeer fraai, — ook als instrument moet het tot een der beste van Nederland gerekend worden.

De nieuwe Kerk bevat ten slotte het fraaie, kleurige, gedenk-raam, geplaatst ter herinnering aan de kroning van onze tegenwoordige Koningin. Zooals men weet, zijn onze koningen uit het Oranje-huis steeds in dit kerkgebouw ingehuldigd.

J. A. D. L.

DE NIEUWE KERK TE AMSTERDAM.
DETAIL VAN DE GRAFTOMBE VAN MICHEL ADRIAANSZ. DE RUYTER. (Front).

HET JUDASOOR.

WIE in zijn nabijheid een plaats weet, waar oude vlierboomen groeien, moet in nazomer en herfst daar eens een grondige inspectie houden. Op die oude vlierstammen toch groeit een van de merkwaardigste zwammen van ons land, nl. het Judasoor. (*Hirneola auricula judae* L.). Zooals men op de afbeelding kan zien, neemt deze paddenstoel tal van vormen aan. Soms is hij kom- of schotelvormig, soms schelpvormig, doch eerst in geheel volwassen toestand en onder gunstige groeivoorwaarden krijgt hij die merkwaardige gelijkenis met een oor, waaraan zijn naam ontleend is. Niet alleen dat zijn algemeene omtrek sterk aan dien van een oor herinnert, doch op de binnenoppervlakte loopen tal van richels, die er sprekend uitzien als de kraakbeensporen op het uitwendige deel van het gehoororgaan van den mensch. En dat een dergelijk menschachtig, maar op geheimzinnige wijze verschijnend en groeiend oor van Judas moest zijn, is voor ieder duidelijk, die weet hoeveel sagen en mythen er tot op den huidigen dag onder het landvolk voortleven. Toch is het Judasoor niet leelijk! De oppervlakte is kastanjebruin, doorsneden met lichtgekleurde plooien, terwijl de onderkant lichtbruin getint is, bezet met fluweelachtige haren en er meestal eenigszins groen uitziet door een kolonie algen, die zich bijzonder graag op het buitenoppervlak dezer zwam schijnen te vestigen. De sporen worden aan de binnenzij afgescheiden. De geheele plant bestaat uit een geleachtige massa, die lillend trilt bij de minste aanraking. De naam „trilzwammen” voor het Judasoor en zijn verwanten is dan ook uitstekend gekozen. Bij droogte krimpt de zwam te zamen en verandert geheel in een harde, hoornachtige massa, die echter, merkwaardig genoeg, bij opwekking haar vroegere gedaante weer aanneemt.

Zooals wij boven reeds opmerkten, groeit deze paddenstoel liefst op oude vlierstruiken, hoewel hij desnoods ook andere boomen voor lief neemt. Op veel plaatsen komt hij niet voor, maar waar hij zijn intrek genomen heeft, ziet men hem vaak bij troepen. Nut heeft hij niet. In vroeger tijd echter werd hij ingezameld en onder den naam van *Fungus sambuci* of *Auricula Judae* in de apotheek verkocht en gebruikt als omslag bij oogontstekingen. Inderdaad een paardenmiddel! Gelukkig, dat onze tijd andere middelen kent ter genezing van een ziek oog, dan door er een van bacteriën en algen wemelende zwam op te leggen. In den ouden tijd echter keek men niet zoo nauw.

L. DORSMAN CZ.

VAN KIPPENWEL EN -WEE.

ZOO gaarne zou ik vertellen van het leven van onze honden en kippen-kinderen. Maar 't is eigenlijk niet mogelijk, want elken dag ontdek je nieuwe eigenschappen en gewoonten en leer je aller taal en manualen beter kennen. Want dat hebben zij; de honden even goed als de hanen, de kippen en de kalkoentjes. Ze leven zoo grappig onderling, maar tóch, het egoïsme voert den boventoon. De kippen vooral, zij misgunnen elkander elk korreltje.

Dat konden wij zien, toen een slank zwart kipje door een, ons onbekende oorzaak, haar pootje had gebroken. Daar het loopen haar door pijn bijna onmogelijk was, viel zij steeds voorover op den grond, en de andere kippen, die het dadelijk in de gaten hadden, vlogen er op los, mankpoot, (want zoo is zij altijd blijven heeten) onbarmhartig tot bloedens toe pikkend in kam en lellen. De arme stumperd die, hulpeloos, niet wist waar zich te bergen voor hunne wreedheid, werd gelukkig spoedig door moeder ontdekt, van hare kwelgeesten verlost, en in veiligheid gebracht.

Zacht werden nu het stukgepikte kammetje en lelletjes gewasschen met lauw water, wat zij héél gewillig met gesloten oogjes toeliet.

Of zij het voelen zou dat moeder het goed met haar meende? Ik ben er bijna zeker van. Vervolgens werd het pootje nagezien, met vaseline gewreven, en daarna gezwachteld.

Zóó, goed verzorgd, werd mankpoot in de schuur op een heerlijk warm nestje van hooi gezet, beveiligd voor verdere hatelijke aanvallen van hare mede-kippen, en was den volgende dag reeds veel beter; toch lieten wij haar nog niet bij de anderen. Tot onze groote voldoening en tot verbazing van anderen is mankpoot geheel en al opgeknapt, wat wij aanvankelijk niet dachten, omdat aan kippen meestal niet veel is te doen, en nu huppelt zij vroolijk en gezond met de anderen rond.

Maar zoo strijdustig de kippen-kinderen dikwijls tegenover elkaar gestemd zijn, zoo lief en teeder betoonen zij zich, wanneer zij broedsch zijn tegenover de eitjes, naderhand, hare kindertjes. Ook onder de kloeken is er nog zoo'n groot verschil;

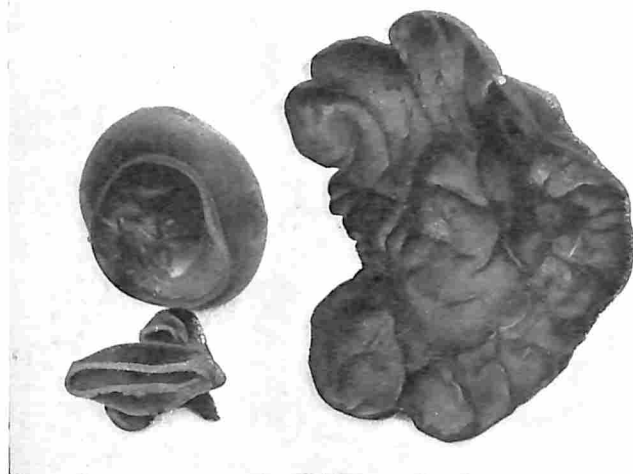

Foto L. Dorsman Cz.

HET JUDASOOR.

Links twee jonge exemplaren; rechts een volwassen zwam.

zijn er sommigen, die gewillig zich laten zetten op de nesten, en toelaten dat de kuikentjes gevoerd worden; anderen weer pikken als dollen onder aanhoudend woest tokkelen om zich heen, niet eens wilkende toelaten, dat het bakje met drinken gevuld, of dat haar hokje gereinigd wordt.

Van zóó'n invloed is haar doen en laten op de jonge diertjes, dat veel later, als zij reeds groote kippen zijn, het nog duidelijk te bespeuren is, of de moeder een kwaadaardig, dan wel een zacht en goedmoedelijk dier was.

De kinderen van het laatste soort springen, wanneer je met de zaadbak verschijnt, op je schouders, op je armen, en in het bakje, in het minst niet bang of schuw. Dikwijls zeg ik daarom tegen moeder: wat zou het toch aardig zijn, wanneer ik

u zoo eens met al uwe kindertjes op en rondom u kon kieken.

't Is werkelijk belangwekkend hen gade te slaan. De hanen, (want we hebben er soms wel een stuk of vier, vijf, vooral in het najaar,) zijn nu eens slokkerig, dan weer zeer mededeelzaam gezind. Soms heeft er een wel een week lang hetzelfde vrouwtje.

Daar onderneemt hij tochten mee, onderwijl zacht en gerekt tokkelend, als om haar te vertellen van al het heerlijks, waar hij haar naar toe gaat brengen. Het vrouwtje loopt met vlugge pasjes, héél dicht naast hem, hem van tijd tot tijd antwoordend met zekere geluiden bij wijze van instemming.

Maar niet altijd is zij van zijn hoffelijkheden gediend, ofschoon zij nooit met hem zal vechten, daarvoor is zij te véél doordrongen van zijn hogere waardigheid als man. Merkt de haan dat zijne vrouw neiging voelt om ons met een eitje te verblijden, dan is hij dadelijk gereed om haar bij het zoeken van een geschikt nestje behulpzaam te zijn. Met z'n beidjes bezoeken zij alle legmanden. Haan gaat er op zitten, krabt met zijn pooten, onder het uiten van doffe geluiden, blijft dan even rustig zitten om te voelen of de legplaats gemakkelijk is. Kip staat er vóór in afwachting, scheef het kopje houdend, en vraagt in haar kokkeltaal de meening van haren Pacha. Deze echter vindt het bedje nóg niet heerlijk genoeg voor haar en verder gaan zij beiden, totdat eindelijk het goede plekje gevonden is. Haantje stapt er af, maakt uitnoodigende bewegingen met zijn klein geleld hoofd in de richting van het nest en kip stapt er op, duwt hier en daar nog iets met hare pootjes recht, en legt dan rustig haar eitje. Haantje blijft als trouwe wachter voor het nest staan, droomerig met zijn oogjes knippend, nu en dan indommend, en zorgt dat zij niet lastig gevallen wordt.

Als dan eindelijk de blijde gebeurtenis daar is, maakt kip door luid en schel gekakel der wereld haar goede daad bekend en haantjepik schreeuwt in overmaat van vreugde en manlijken trots het hardst, alsof hij het eitje had gelegd, dat daar zoo wit tusschen het geurige versche hooi ligt.

Van gezelligheid houden de kippen, en vooral de jonge kalkoentjes bijzonder veel; want nauwelijks wordt de serre-deur geopend, of onmiddellijk komt er een jonge leghorn, die altijd zorgt in de nabijheid te zijn, of op de vensterbank voor het raam de wacht houdt, aangerend, en wipt de kamer in. Zijn we aan de koffietafel, dan plaatst zij zich naast moeder op den grond, in de hoop dat er een brokje zal vallen.

Maar ook zij ondervindt de moeilijkheid van den strijd om het bestaan; want er zijn nóg twee hongerige aspiranten naar een stukje brood of een lekker korstje kaas.

Kitty en Brammetje (onze hondenmoeder met zoonlief) vinden het eigenlijk maar half goed, dat kip er nu ook bij is gekomen om de spoeling dunner te maken, en trachten haar op alle mogelijke manieren angst aan te jagen, in de hoop dat zij spoedig zal verdwijnen.

Doch niettegenstaande haar kippenverstand, begrijpt zij maar al te goed de listen en lagen, die haar gespannen worden en vaster dan ooit is zij besloten niet te wijken.

Daar valt een lange broodkorst. Kip heeft haar, en tracht haar te verorberen, maar Kit en Bram stuiven er op af. Nu wordt zij wel wat angstig, vooral als Bram, die nog jong en wild is, het andere eind der korst pakt, en daardoor erg dicht bij haar komt.

Een oogenblik houden beiden hun buit stevig vast. Bram rukt, Kip eveneens; spoedig echter moet zij het aan hem gewonnen geven, want hij is sterker en grooter dan zij, en verheugd zich bovendien in het bezit van een goed stel tanden en al ras is die in zijn bodemlooze maag verdwenen. Kip en Kitty krijgen tot troost ieder een lekker hapje.

Zoo iets gebeurt dagelijks bij ons, en ofschoon we er al aan gewend zijn, hebben we er altijd weer de grootste pret over.

De kalkoentjes zijn nog jong, een half jaar oud; en ofschoon men altijd zegt, dat het zulke kwaadaardige dieren zijn, hebben ze het toch zelden of nooit met de kippen aan den stok; de onzen tenminste zijn erge lieve en zachte dieren; dit kan echter

ook wel komen, omdat ze nooit geplaagd zijn. Ook bij hen is geen sprake van schuwheid, want als de voordeur openstaat, komen zij blij naar binnen gelopen, en staan op een hoopje voor de kamerdeur, hooge sjielpende geluiden te maken, in de hoop dat moeder hun het extra hapje zal geven, met de versche gehakte brandnetels er in, dat zij altijd krijgen, als de kippen er niet zijn om hen te verjagen. Toen zij nog heel klein waren, pas een paar dagen uit het ei, bracht ik ze wel eens binnen, zette hen midden op de tafel, en dan werden ze gestreeld over hun rugjes, wat zij kalmpjes toelieten, er niet aan denkend weg te loopen, terwijl zij, het kopje opgeheven, hooge doordringende geluidjes maakten als vogeltjes die op hun moedertje wachten. Nu zijn zij nóg zoo, en laten zich zonder veel moeite pakken.

De kloek, die hen heeft uitgebroed, is een zacht lief dier; voorzichtig en licht als een veer, zonder een enkele aan te raken, huppelt zij tusschen hare kindertjes en de kalkoentjes door, en zoekt en krabt ijverig voor hen in den grond, in de hoop een wurmpje of insect te vinden; maar de droge onvruchtbare Veluwsche grond is niet rijk aan heerlijke vette pieren.

Kloekje zelf, is géén beauté; haar kleur is vaal-geel; zoo iets van karnemelk met stroop. Daarbij heeft moeder natuur haar bedeed met enkele wratjes op haar oogleden, wat, geloof ik, aan haar oogen die verschrikte uitdrukking geeft.

Om al deze uiterlijke tekortkomingen te vergoeden als 't ware, heeft zij haar het liefste hart geschonken, wat ooit eenige kloek bezeten heeft. Daarom voel ik mij gedrongen, om van haar ruim liefdevol hart ook anderen te vertellen.

Gelijk met haar had een andere kip, een roode, die erg ruw met haar kroost omging, ook kuikens uitgebroed. Na zes weken ongeveer vond zij de kindertjes wel in staat zich zelf een weg te banen door het leven, dus stapte zij op een avond deftig met den haan het nachthok in, haar kleintjes die onder aan het trapje luidkeels schreeuwden, met geen blik verwaardigend.

„Wat te doen”, zei moeder, „de stumperds kunnen het nog onmogelijk zonder haar stellen, want de zomer is guur en de nachten zijn zoo koud. Weet je wat? ik zal ze bij de „verschrikte” zetten; dat is zoo'n lief dier, ze zal zich vast wel over de arme weesjes ontfemen.” Het werd beproefd en... den volgenden dag liepen alle kuikens, ook de verlatene kinders met kloek mee, en werden door haar verwarmd en verzorgd, evenals haar eigene; ze waren in liefde aangenomen.

Iedereen was hierdoor getroffen, want dit gebeurt zelden of ooit; de kloek onderscheidt bijna onmiddellijk reeds na het uitkomen hare kuikens van anderen; hoeveel te meer dus wanneer deze reeds eenige weken oud zijn.

Ook deze familie was altijd in den omtrek van de serre te vinden. Nauwelijks merkte kloek dat de deur open stond, of daar werden door hoog en schel tokkelen de kinderen bij elkaar vergaderd, en dicht omstuwde door hare trawanten, stapte zij met statige pasjes de kamer in, terwijl de kuikens onder luid gepiep op de kruimpjes losstormden, en die elkander onder voortdurend wegvuchten betwistten, niet begrijpend dat de anderen in dien tusschentijd alles opaten. Eindelijk als er zelfs geen kruimpje als een speldenknop zoo groot, meer te zien was, stapten allen onder tevreden gepiep de serre uit.

't Aardigste van alles is, dat zij wel een half jaar kloek is geweest, en zij niet tegenstaande de kinderen bijna zoo groot waren als zij zelve, nog altijd kuiltjes voor hen krabde om zandbaden te nemen, en hen riep als zij of andere kippen lekkernij in het gras vond. Altijd waren zij bij elkaar te vinden, en gingen ook gelijk 's avonds op stok.

Maar daar opeens, voor een korten tijd geleden, zagen wij haar ferme pikken uitdeelen aan haar kinderen, toen deze als gewoonlijk dicht om haar heengedrongen, haar in het nachthok wilden volgen om te gaan slapen.

Als een groot nieuws ging het door het huis: „de verschrikte is kloek af, hoor! Ze wil niets meer van haar spruiten weten; nu ze heeft hare moedertaak méér dan volbracht.”

't Was haar gegaan zooals velen voor haar: haar Pacha had zijn kloek hanenooig op haar laten vallen en haar als sultane favorite uitverkoren. Het zwakke kippenhart was voor zijn blikken bezweken en... 't gevolg was, dat zij alle banden van nu af verbroken achtte zoodat alle kinderen nu nog wel alle te zamen, maar zónder moeder, 's avonds hun stokje opzoeken.

ROZEMARIJN.

(*ROSMARINUS OFFICINALIS*).

ER zijn zoo van die vroeger veel gekweekte sierplanten, welke langzamerhand geheel door andere verdrongen zijn en die zelden meer in tuinen aangetroffen worden. Tot die „ouderwetsche” planten behooren o.a. ook eenige leden van de familie der lipbloemigen, wier namen nog wel algemeen bekend zijn, doch die slechts weinig menschen meer van aanzien zullen kennen. Wij denken bijv. aan hysop, marjolein, lavendel, tijm, salie en andere. De reden, waarom deze labiaten het tegen haar zusters hebben moeten afleggen, ligt daarin, dat zij, behoudens een enkele uitzondering, niet uitmunten door mooie bloemen. Neen, wat onze vaders in hen aantrok, was de aromatische geur. En deze alleen bleek niet in staat hun een voldoende aantrekkelijkheid te geven om met succes te kunnen concurreren tegen de talloze schitterende bloemplanten, waarmede de kweekers elk jaar de plantenliefhebbers in verrukking brengen.

In ouderwetsche boerentuinen, op oude buitenplaatsen of bij menschen, die verstandig genoeg zijn om ook minder schitterende planten te waardeeren, daar moeten we wezen om deze lipbloemen te zien groeien en bloeien en daar kunnen wij verwachten, ook den rozemarijn aan te treffen. Dit is een altijd groene heester, uit Zuid-Europa, met eenigszins stijve, rechtopstaande, rodevormige takken, evenals de brem. De bladen zijn zittend, lijnvormig, en — zooals bij alle labiaten — kruiswijs geplaatst. Doordat er echter in de oksels weer andere bladen ontspringen, die nagenoeg even groot zijn, schijnen ze in kransen te staan.

Eigenaardig is het, dat de eenigszins leerachtige blaadjes naar achteren omgerold en van onderen grijsviltig behaard zijn. De bloempjes van den rozemarijn zijn niet groot, bleek-blauw, en zitten bij groepjes in de bladhoeken. Zij gelijken nog het meest op die van den tijm. Meestal komen er van de vier meeldraden niet meer dan twee tot ontwikkeling. De bloeitijd valt in de lente (April/Juni). Aldus is het voorkomen van deze plant, welke ieder zich nu, geholpen door de fraaie afbeelding, wel zal kunnen voorstellen. Van de geurige bladen wordt de rosmarijnolie en —zalf vervaardigd. Ook gebruikten de boeren ze vroeger, misschien thans nog wel, om de lijkenlucht te verdrijven bij begravenissen. En ten slotte vermelden we nog, dat de plant gebezigd placht te worden bij het balsemen. Zij was een der zeven balsemkruiden: hysop, lavendel, baziëlkruid, marjolein, tijm, melisse en rozemarijn.

L. DORSMAN CZN.

ROZEMARIJN.

VARIA.

BRAADVOGELS.

Weinig aandacht wordt hier te lande geschonken aan den kievit als vogelgebrad. In het Duitsche en Russische laagland is dit anders, daar noemt men hem „moeraspatrijs” en ook de Belgen schatten zijn vleesch op waarde, zeggend: „Qui ne mange pas de vanneau, Celui ne sait que gibier vaut!”

Anders is dit met meeuwen en wilde eendvogels, die den naam hebben van tranig en taai vleesch te bezitten. In sommige streken evenwel laat men de toe bereide bouten van meeuw of wilde eend een dag met droge erwten opgevuld liggen, waarna de onaangename smaak verdwenen zou zijn en men een goeden, goedkoop braadvogel rijk is.

Aan de taaiheid van oude vogels is evenwel weinig te veranderen, terwijl ook zeer vers vleesch, pas na het slachten gebruikt, min of meer taai moet zijn. Het bindweefsel der spieren ondergaat n.l. na het slachten de inwerking van een zich ontwikkelend zuur, waardoor het zachter en malscher wordt. Daarom moet het eerst „besterven” en men kan de natuur dan nog een handje helpen door vleesch van andere dieren op te koken in water met azijn. Gelukkig wordt meer en meer gebroken met de verkeerde en in sommige gevallen gevaarlijke gewoonte om wild of gevogelte adellijk te laten worden.

De Fransche keuken was vroeger zeer sterk in gevogelte „de haut goût”; doode fazanten werden b.v. aan hun staart opgehangen tot het bederf zoover gevorderd was, dat ze uit zichzelf naar omlaag kwamen.

Het werkwoord „faisander” uit de kokstaal is daarmede verklaard; later verkreeg het de meer algemeene beteekenis van „adellijk laten worden” en behield die tot in onze dagen. G.

I. DE GEHARPOENEERDE KROKODIL WORDT NAAR DE SCHUIT GETROKKEN.

II. DE OPMERKZAAMHEID VAN DEN KROKODIL WORDT VAN DEN MAN MET DEN STRIK AFGELEID.

III. DE LUS GAAT OM DES KROKODILS KINNEBAK.

IV. DE STRIK WORDT AANGEHAALD EN HET DIER IS NU ONSCHADELIJK.

KROKODILLEN.

INDIEN dit een echte zoölogische verhandeling moest worden, zouden we de Emydosauria eerst gewichtig gaan rangschikken, of neen, we zouden, met nog grootter vertoon van geleerdheid, uit Brehm's „Leven der Dieren" en dan zonder vermelding van bron, de wijsheid opdiepen, dat de krokodillen als de laatste nog levende afstammelingen in de rechte lijn zijn te beschouwen van de hagedisachtige reuzen uit den oertijd, van den Ichthyosaurus, die aan den walvisch doet denken, van den Plesiosaurus met vinnen en een slangenhals en van den Pterodactylus, die met een vlieghuid was uitgerust als een levende aëroplaan.

Maar dit is ons oogmerk niet en daarom zullen we alleen maar, met een laatste poging tot gewichtig doen, op gezag van Brehm vertellen, dat de krokodillen met uitzondering van Europa over alle werelddelen zijn verspreid en dat het door hen bewoonde gebied zich beperkt tot de tropen en de daaraan grenzende deelen van den gematigden aardgordel. Er zijn niet minder dan 24 verschillende soorten die weer in drie groepen worden gerangschikt, een indeeling welke gegrond is op de eigenaardigheden van het gebit. Voor den zoöloog is dit dus van belang, evenzeer als voor den onschuldigen (en eetbaren) leek. Als de Schoolmeester in zijn klassieke Natuurlijke Historie ook de krokodil had opgenomen, zou hij zeker aan de tanden van het gepantserde waterdier een onsterfelijk rijm hebben gewijd. Om in de leemte te voorzien willen we ons, uit het poëzie-album van een jong meisje, een blaadje herinneren, geïllustreerd met het sprekend gelijkend portret van een krokodil en daaronder het rijmpje:

Een kaaiman zat aan 't oeverstrand
En schuurde zijn gebit met zand.
O, moge Uw hartje steeds zoo rein
Als het gebit deez' kaaimans zijn!

„Wie zoude de deuren zijns aangezichts opendoen? Rondom zijne tanden is verschrikking. Raakt hem iemand met het zwaard, dat zal niet bestaan, spies, schicht noch pantser. Hij acht het ijzer voor stroo, en het staal voor verrot hout. De pijl zal hem niet doen vlieden, de slingersteen worden hem in stoppelen veranderd. De werpsteen worden van hem geacht als stoppelen, en hij belacht de drilling der lans. Onder hem zijn scherpe scherven, hij spreidt zich op het puntachtige als op slijk. Hij doet de diepte zieden gelijk een pot, hij stelt de zee als een zalfkokerij. Op de aarde is niets met hem te vergelijken, die gemaakt is om zonder schrik te wezen. Hij ziet alles aan wat hoog is, hij is een Koning over alle jonge hoogmoedige dieren".

Ziedaar, in de verheven taal van den oud-testamentischen dichter (Job, hoofdstuk 40 en 41, over den leviathan) een volledige schildering van den schrikwekkenden Krokodil.

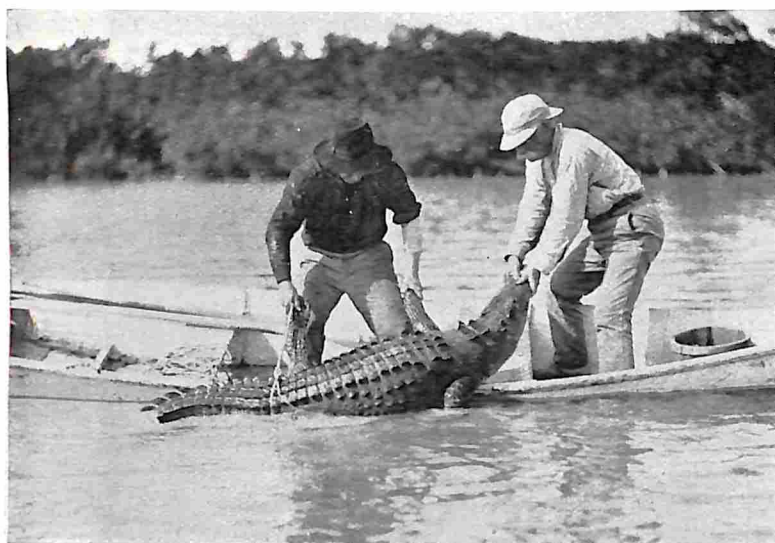
De afbeeldingen die deze „verhandeling" vergezellen, geven in gesloten reeks een voorstelling hoe men een krokodil levend vangt. Zoo gebeurt het in Florida en de krokodil van de kleinere soort, die hier door den fotograaf als de hoofdpersoon is behandeld, het zij dan in een tamelijk lijdelijke rol, is blijkbaar de *Crocodylus Americanus* of *Acutus*, de spitskoppige krokodil, die zoowel in Zuid- en Midden-Amerika, als in geheel W.-Indië voorkomt. In sommige rivieren wemelt het van deze gevaarlijke dieren.

In dit geval geschiedde de jacht ten behoeve van een dieren-tuin. Er wordt altijd veel handigheid vereischt om het dier te harpoeneeren, op het juiste moment en zoodanig dat de harp oen tusschen de gepantserde huid pakt. De dieren zijn te land wel log, maar in het water zeer beweeglijk en ook gevaarlijk door den zwiependen staart, waarmee ze zich geducht kunnen weren. Het vangen van een tweede exemplaar wordt zeer lastig, want de monsters hebben het gauw in de gaten wanneer er een kameraad verdwenen is. Dikwijls is dan de jacht dagen lang bedorven, omdat de beesten wegschuilen. We mogen aannemen dat de afbeeldingen overigens duidelijk genoeg zijn, want ze spreken voor zichzelf. Dit ontslaat ons van verdere toelichting en in stede daarvan geven we nu eenige bijzonderheden over de krokodillen in Oost-Azië. Alleen zij nog opgemerkt, dat in het volgende nummer een zeer zeldzame oude gravure zal worden gereproduceerd, welke een denkbeeld geeft van de manier waarop (volgens een Fransch reiziger) in den ouden tijd de krokodillen werden bevochten en dit, merkwaardiger wijze, eveneens in Florida.

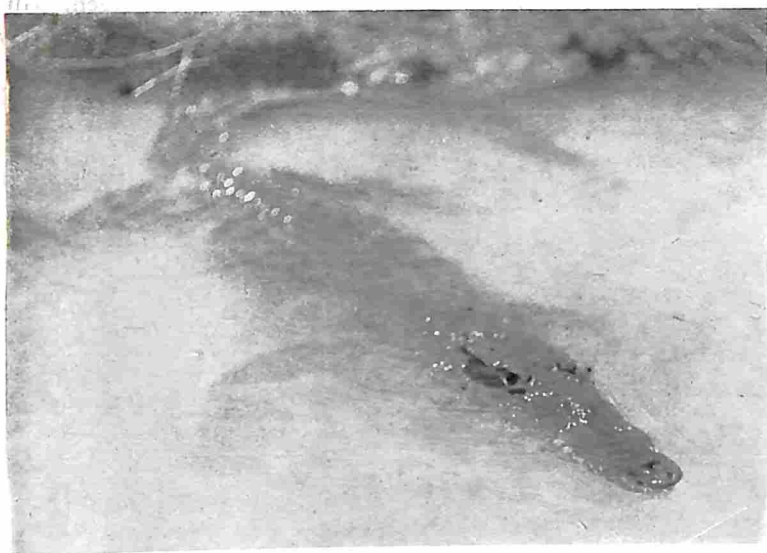
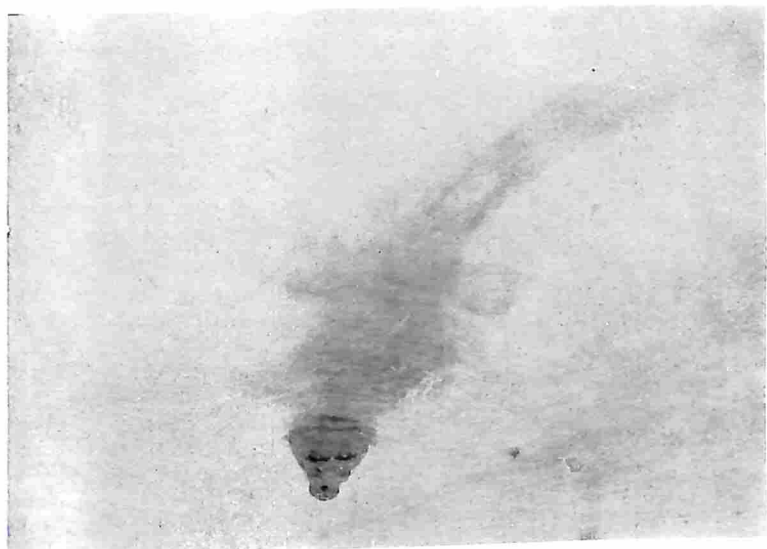
In de Oost wordt de krokodil meestal „kaaiman" genoemd en in den meervoudsvorm „kaailui". Dat klinkt gemeenzaam en duidelijk. Men denkt vanzelf aan een grappigen bijnaam, waar bij de krokodil, tamelijk vleiend, wordt vergeleken met een man die zich aan een kaai ophoudt. Zoo wordt ook, heel aardig, het kameleon door de Hollandsche Afrikaanders „verkleurmannetje" genoemd. Maar deze afleiding is al te gemakkelijk en in werkelijkheid onjuist. Het woord „kaaiman" is niet van Hollandschen oorsprong, en heeft noch met een man, noch met een kade iets te maken. Maar oud is het wel, want het was in ons Indië al in gebruik tijdens den manhaften Jan Pieterszoon Coen, blijkens de aantekeningen over de natuurlijke historie van Indië door zijn tijdgenoot Bontius. Volgens Prof. Veth is het afkomstig van de Indianen uit West-Indië en werd door de Portugeezen in den

V. DE KROKODIL WORDT IN DE SCHUIT GETROKKEN.

VI. — EN BRENGT DE SCHUIT BIJNA AAN 'T KANTELEN.

VII. EEN TWEEDE EXEMPLAAR IN HET WATER
UIT DE SCHUIT GEKIEKT.VIII. DE KROKODIL VLUCHT VOOR DE SCHUIT DIE HEM
ACHTERVOIGT.

vorm van „Caimão” of „Caimam”, welke in de uitspraak geheel met ons „kaaiman” overeenkomt, overal verspreid. Ook de Franschen kennen het, blijkens Littré: „Acayouman, nom du crocodile en langue caraïbe”, waarbij hij zich beroept op een woordenlijst van de Caraïbische taal uit den jare 1664.

Maar hoe dit zij, als kaaiman heeft de krokodil burgerrecht verkregen in onze Oost, wat niet wegneemt dat er dikwijls maatregelen worden genomen om overbevolking van kaailui tegen te gaan. Dan worden er premies uitgelooft op het aanbrengen van eieren en levende krokodillen. Bekend is het verhaal, hoe in zekere residentie de slimme inlanders er iets op hadden gevonden om op deze manier veel te verdienen. Men begreep eerst niet hoe het kwam, dat er honderden jonge kaailui werden aangebracht, maar bijna geen eieren, die toch veel gemakkelijker op te sporen waren. 't Is toen uitgekomen, dat de inlanders op de slijkbanken van de rivier kunstmatige kweekplaatsen hadden aangelegd, waar de eieren onder de beste conditie, — omdat ze goed werden bewaakt, beveiligd voor de dieren die er op azen — door de tropische zon werden uitgebroed. Als dan de kleine „boeaja's” uit de eieren waren gekropen, werden ze zorgvuldig opgefokt en vervolgens met een leuk gezicht door den eigenaar van de broeierij ingeleverd. Dat was een voordeelig zaakje. Voor een ei kreeg hij saroepia sadja, niet meer dan een gulden, maar voor een levend kaaimannetje sapoeloeh ringgit, d. i. tien rijksdaalders per stuk, een kapitaal voor een armen dessaman. Jammer maar dat het Bestuur, nu wijzer geworden, het tarief belangrijk ging wijzigen. In 1874 werden alle krokodillen-premies op Java afgeschaft.

In den ouden tijd werden er echter nog heel wat hooger premies uitgekeerd, gelijk in het vervolg een paar maal zal blijken. Wanneer we nu hier eenige aanhalingen geven uit oude reisverhalen, kan vooreerst en dit tamelijk overbodigerwijze, worden opgemerkt, dat deze auteurs dikwijls sprookjes vertellen, zoodat er heel wat van Sint Anna onder doorloopt. Voor het gemak van den lezer hebben we uitsluitend Nederlandschen tekst aangehaald, ook in de gevallen waarin de vertellers vreemdelingen zijn. Dat was mogelijk, omdat in den tijd toen de beschrijvingen van vreemde landen en volken nog tot de meest geliefde volkslectuur behoorden, talloze reisjournalen uit het Engelsch, Fransch, Duitsch, Spaansch en Portugeesch, meest zeer spoedig na de verschijning, ook in het Nederlandsch werden vertaald, en dan meestal zelfs van oorspronkelijke platen voorzien.

In 1690 is een gezelschap Hugenoten om den geloofswille uit Frankrijk gevlucht en onder bescherming van onze Oost-Indische Compagnie overgevoerd naar het eilandje Diego Rodriguez bij Mauritius, met de bedoeling er een volkplanting te stichten. Maar deze poging tot kolonisatie mislukte totaal. Na twee jaren werden de arme menschen, — voor zoover ze nog in leven waren, moet er worden bijgevoegd, — door de Compagnie weer van het eilandje afgehaald en naar Batavia overgebracht. Hun curieuze avonturen zijn beschreven door een hunner, met name François Leguat 1), die in weerwil van allen tegenspoed een vroolijke Franschman is gebleven. Aan hem hebben we de volgende beschrijving te danken:

„De Crocodillen vreezen ze (dat zijn de inlanders) zeer: de Compagnie geeft dertig gulden als er een doodgeslagen word. Daar zynder van dertig voeten lang. Het gemeene gevoelen hier te lande is, gelyk ook onder de oudste Natuurkundige, dat dit beest groeit zoo lang als het leeft: maar zulx ruykt wat fabelachtig: ook zal ik de andere dingen die men 'er van verteld overslaan. De scheut van een snaphaan zal hem op den rug niet quetzen, hij moet juyst in den buyk getroffen worden. Hy loopt vrij snel; en wanneer men van hem vervolgd word, moet men niet regt voorwaarts, maar overdwars en ter zijden uyt loopen: want dewijl hij een lang, en onbuigzaam lighaam heeft, zoo moet hij tyd hebben om zig om te keeren; ondertusschen kan den vooruytlooper grond winnen. Dat dier houd veel van hondevlees, en men zegt dat hy ook niet vies is van dat der menschen: maar daar word wel zorg voor gedragen dat hij hem aan het laatste niet verbrast. Zy worden somtijds wel gevangen met den Angel die men voor aan een ketting slaat, waar aan men dan een stukje honde of Schapevlees doet tot aas. Ik heb 'er eens een zien vangen met een net in Zee, omtrent vijfhondert treden van Batavia, zijnde ruym dertien voeten lang: het vleesch was blank, maar wat muskesachtig, dog voor de rest heel goed. Menschen die langen tyd op Batavia gewoond hebben, verzeekerden mij, dat 'er een soort van Crocodillen is, 't welk alleen en ook nergens jacht op maakt dan op hoenderen.”

De gewichtigdoende, breedsprakige Wouter Schouten van Haarlem, die als wondheeler in dienst van de O.-I. Compagnie van 1658 tot 1666 een groot deel van Oost Azië heeft bereisd, geeft in zijn bekend boek 2) op zijn omslachtige en rederijke manier, — il se pique de littérature le chirurgien, — ook eenige bijzonderheden over den krokodil. Hij schrijft o.a.:

„De vervaerlijke Mensch-vernielende Crocodillen, bij de Indianen Kaymans, en van de Portugeesen Legarto genoemd 3), zyn seer gemeen in veele Gewesten van Indien; men telt hen onder de Dieren die soo wel te water als te lande leven, sy zyn groot, sterck, stout en ongemeen listigh, teelen in veelheyt wonderlijk aen; versamelende leydt het Mannetjen het Wijffen op den rugge, dat somtijds wel 40, 50, ja 60 Eyeren tseffens leydt, die in 50 a 60 dagen soudent uytgebroeyt zyn. Men vindt geen

Dieren die van een kleyn der beginsel tot sulcken groothevd komen aen te groeyen. Selfs heb ick menighmaal Crocodillen gesien, die 18, 20, 25, ja somtijds meerder voeten in lengten konden ophalen, en die soo dick als een Oxhooft wierden bevonden, schoon dat de Eijeren maer soo groot als Gansen Eijeren zijn. Des Caymans gedaente gelyckt den Hagedis; sijn vervaerlijck Hooft is heel breed, en wat spits toegaende gelyck een Varcens Muyl; den Beck spert hij ongemeen veer, ja tot de ooren open, daer in hy vaste rijgen van stercke en dicht in malkander sluytende tanden heeft. De nauwkeurige Onder-soeckers beschrijven hem sonder Tong te zijn; sijn swarte Oogen zijn groot en ront, hy roert maer alleen het bovenste kaeckbeen, het kleinste, of onderste is onbeweeghlyck; de Wervelbeenderen van syn rugge kan hy, hem willende in sijn loop keeren of wenden, niet tot sijn wil omdraeyen, maer loopt recht uyt, of dient allengs van coers te veranderen, waer door hem wel meermaels sijn prooy ontsnapt: want die vervolgt wordt, komt sich door dickmaels wenden, en schielick omkeeren, noch somwijl te salveeren; sijne vier stercke Pooten zyn met verscheurende klauwen gewapent; de spitstoelopende Staert is omtrent in lenghten het lichaem gelyck, en de Huyt hart, bultigh, oneffen, en schubbigh, soo dat die somwijl een musschetschoot wederstaen kan; die hem wil schieten treft hem het seeckerst onder den buyck daer hy weectst is; syn verw is doorgaens doncker graeuw, soo dat hy in de modder leggende niet veel afsteekt, waer door men dickmaels, eer men het weet, den selven soo na by is, dat geswinde voeten, en vaerdige sprongen worden vereyscht.

„Want sy legghen, sadt zijnde, of op haren voordeel loerende, dagelijks langhs de Rivierkant, insonderheyt als 't laegh water is, in de Sonne te blaekeren, doen sich op, als of 't heele Booten, of omgekeerde Schuyten waren; sy bleven dickmaels wel stoutelijck dus in de modder uytgestreckt leggen, als wy met ons Vaertuygh haer quamen voorby geroeyt. Veeltijds leggen sy met den beck wijt open, op dat een kleyn Vogeltjen, by ons het Koninckjen genoemt, om aen en voedsel, hem de tanden en het tandvleesch van wormtjens suyvert. Sy leven van visch en vleesch, en zyn uyttermaten op Menschen-vleesch verslingert, daer sy met listigheyt op loeren: want hy leydt of hy slaapt, tot dat hy syn prooy dicht by hem krijgende, vaerdigh bespringt. Sy zyn geswindt in 't loopen, en snel in het swemmen, doch loom in 't omdraeyen; peuren by nacht wel een goet stuck landewaerts in, om voedsel, en op haer voordeel uyt; vermeerterende wel wilde Swijnen, Kalven, Schapen en groote Honden.

„De Crocodillen zijn in veel landen van India; de onse hebben haer wel met ysere keetens, of stercke touwen, en groote Hoecken, daer aen een goet hachjen vleesch vast gemaect was, gevangen; in iemants geweldt geraeckt zijnde, seght men dat sy vervaerlijck huylen en krijten.

In het lange citaat vindt men zoo ongeveer bijeen wat als Wahrheit oder Dichtung in de verhalen van vele reizigers terugkeert. Een voorbeeld maar. Willem Bosman, opperkoopman aan de Westkust van Afrika, die heel slecht over den krokodil is te spreken, wijdt hem in zijn boek 4) een heele beschrijving, maar aan sommige bijzonderheden, ook door Schouten vermeld, gelooft hij niet.

„Als de naeste in rang (n.l. van den jakhals!) stel ik den Cayman, doch beeter bekend onder den naam van Crocodil. Ick stelse hier onder 't verslindend Vee. Des Caymans lyf is met so harden huid, in manier van groote vierkante schobben bedekt, datse, oud synde, onmogelijk met een Snaphaen dood te schieten zyn. De mutsen, die de Negers hier van gemaect hebben, en dragen, is als een puur been, 't welk met geen Houwer doorgekapt kan worden; seer wel na 't bovenschild van een Landschildpad gelijkende: de buik van een Cayman is ongelyk sagter, doch met deselve geevense haer niet ligt bloot; dies mense beswaerlyk anders kan doodschieten, als met haer wel ter deegen in de kop te treffen: op heete dagen en sterke sonneschijn, leggende in een groote menigte aen de oevers van de Rivieren, om sig in de son te bakeren; maer so haest werdense geen menschen gewaer, of sy loopen heel sagjes na de Rivier, en by deselve gekoomen synde, schietense met een groote kragt daer in, sig aenstonds onder het water verbergende: deese beesten gelycken na 't aensien so wonder snel niet, dan datse de menschen op 't Land soudan naloopen, en so deselve haer niet gestadig met rond of krom te loopen vermoeiden, sy die soudan konnen vangen.

„Haer aensien is donkerverwig, konnende genoegsaem voor heele leelyke beesten doorgaen.

„Aen haer huilen, en verdere list om de mensen te vangen, sla ik so veel geloof, als de Joden aen 't Euangelie.”

(Slot volgt).

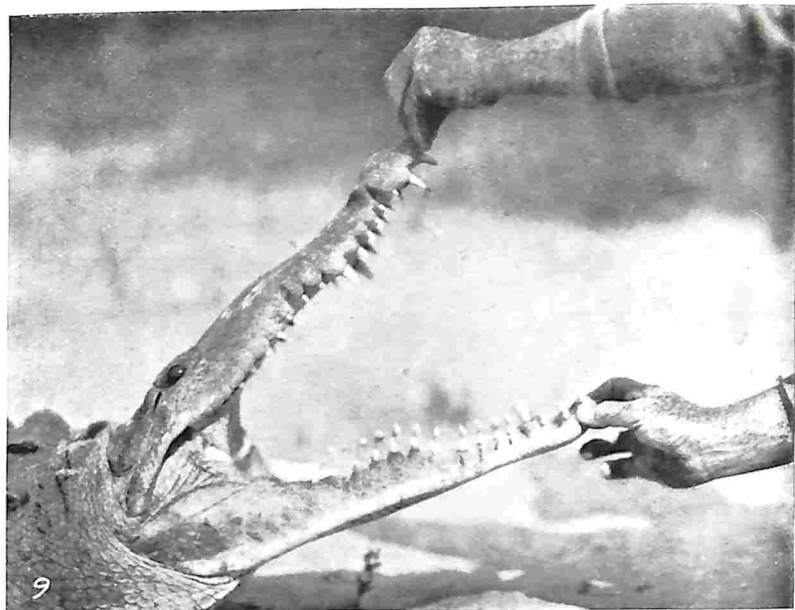
BINTANG DJAOEH.

1) „De gevaerlyke en zeldzame Reyzen van den Heere François Leguat met zyn byhebbend gezelschap naar twee onbewoonde Eylanden. . . . Uyt het Frans in 't Neerduyts overgebracht en met noodige Landkaarten en verdere Figuren voorzien. Te Utrecht. By Willem Broedelet, Boekverkoper op den Dam 1708.

2) Wouter Schouten's Oost-Indische Voyagie. 't Amsterdam. By Jacob Meurs, op de Keyzers-Graft; en Johannes van Someren, in de Kalverstraet, 1676. (De eerste en tegelijk de beste druk).

3) Schouten vergist zich hier een beetje. „Lagarto” is een Spaansch woord waarin nog het oorspronkelijke Latijnsche „Iacerta”, d.i. hagedis, schuilt. Uit *lagarto*, vermeerderd met het Spaansche lidwoord *el*, ontstond het bekende synoniem *alligator*.

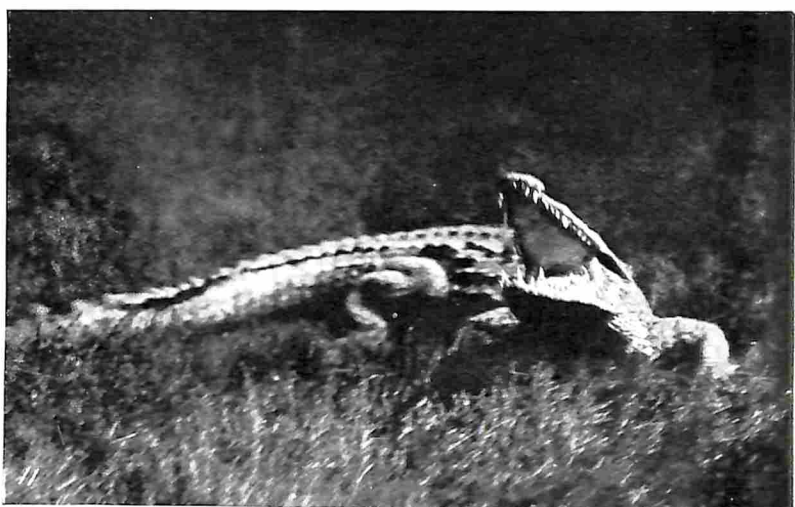
4) Nauwkeurige Beschryving van de Guinese Goud-, Tand- en Slavekust, door Willem Bosman. — 't Utrecht, by Anthony Schouten, Boekverkoper in de korte Jans-straat. 1704.

IX. HOE ONEERBIEDIG DE GEVANGENE BEHANDELD WORDT.

X. DE GEVANGENE GEBOEID OP HET DEK VAN EEN MOTORBOOT.

XI. „VRIENDELIJK KIJKENT” — ROEPT DE FOTOGRAAF; MAAR DE KROKODIL WIL NIET RECHT.

XII. EEN KROKODIL IN ZIJN SCHUILPLAATS.